Problematika jmenování a postavení biskupů německé národnosti v českých diecézích pohledem Svatého stolce*

Pražská a litoměřická diecéze na přelomu 20. a 30. let 20. století

Jitka Jonová

V českých diecézích¹ se na počátku 20. století setkáváme s biskupy jak českého, tak německého původu. Po vzniku samostatného Československa byl v čele pražské arcidiecéze Pavel Huyn (1868–1946), arcibiskup německé národnosti, dalším německým biskupem byl Josef Gross (1866–1931) v litoměřické diecézi. Ostatní biskupové, Josef Doubrava (1852–1921) v Hradci Králové a Josef Antonín Hůlka (1851–1920) v Českých Budějovicích, byli Češi.

Zatímco postavení arcibiskupa Pavla Huyna bylo neudržitelné a v roce 1919 rezignoval,² litoměřický biskup Josef Gross zůstal ve svém úřadu. Jeho setrvání v úřadu podporovala skutečnost, že litoměřická diecéze byla ze dvou třetin německá. Biskup Gross byl však také považován za stoupence dynastie a německého živlu, což mu zkomplikovalo pastorační působení po roce 1918 zvláště mezi českým obyvatelstvem. V českých vikariátech nebyl vítán, dokonce hrozilo, že nebude možné zajistit jeho bezpečnost při vizitacích. Situace byla vyřešena tak, že jeho dosavadní generální vikář Antonín Čech (1880–1929) byl v roce 1923 jmenován pomocným biskupem, aby vizitoval české farnosti a vikariáty. Dokonce měl biskup Gross uvažovat o tom, že se stáhne do ústraní, ale tyto úvahy skončily smrtí biskupa Čecha a opět vyvstal problém s vizita-

* Studie vznikla v rámci projektu CMTF_2014_005 „Katolická církev na Moravě v průběhu 19. a 20. století“, uděleném v rámci studentské grantové soutěže Grantovou radou UP v Olomouci.

¹ Česká církevní provincie na počátku 20. století zahrnovala arcidiecézi pražskou a diecéze: litoměřickou, královéhradeckou a českobudějovickou.

² Srov. Michal PEHR – Jaroslav ŠEBEK, *Československo a Svatý stolec: Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928)*, I.: *Úvodní studie*, Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2012, s. 65–68.

cemi v českých vikariátech.³ Litoměřická diecéze byla za První republiky jedinou českou diecézí, v jejímž čele stál po celou dobu biskup německé národnosti.⁴ Podobně pražská arcidiecéze byla jedinou českou diecézí, v níž byl po celou dobu První republiky pomocný biskup německé národnosti.⁵

Pomocní biskupové byli obvykle ustanovováni pro velké (arci)diecéze z důvodu pastoračních (vizitace, udílení biřmování apod.), aby pomáhali sídelnímu (arci)biskupovi. Národnostní ohledy se při výběru kandidátů pro tento úřad začaly významně uplatňovat v českých zemích od přelomu 19. a 20. století.⁶

1. JMENOVÁNÍ POMOCNÉHO BISKUPA NĚMECKÉ NÁRODNOSTI PRO PRAŽSKOU ARCIDIECÉZI: JAN REMIGER

Od roku 1901 byl pomocným biskupem německé národnosti v Praze Václav Frind,⁷ v souvislosti s jeho pokročilým věkem a špatným zdravotním stavem předložil v roce 1929 arcibiskup František Kordač žádost

³ Jaroslav MACEK, *Biskupství Litoměřické*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 109–110.

⁴ Odhlédneme-li od arcibiskupa Huyna, který rezignoval záhy po vzniku Československa, v roce 1920 byla přijata rezignace olomouckého arcibiskupa kardinála Skrbenského a v roce 1926 rezignoval brněnský biskup Norbert Klein.

⁵ Obdobná situace panovala na Moravě. V olomoucké arcidiecézi byl také pomocný biskup německé národnosti (Josef Schinzel), protože arcibiskupové Antonín Cyril Stojan a Leopold Prečan byli české národnosti.

⁶ V roce 1901 byli jmenováni pro pražskou arcidiecézi dva pomocní biskupové, jeden pro Čechy – František Král a druhý pro Němce – Wenzel (Václav) Frind. Podobně po nástupu českého arcibiskupa Bauera do Olomouce byli jmenováni dva pomocní biskupové Jan Weinlich (pro Němce) a Karel Wisnar (pro Čechy); po smrti Weinlicha (+ 1905) byl záhy, v roce 1906, jmenován pomocným biskupem Vilém Blažek. Srov. Jitka JONOVÁ, „Obsazování biskupských stolců v habsburské monarchii na přelomu 19. a 20. století na příkladu olomouckého arcibiskupství po rezignaci arcibiskupa Theodora Kohna,“ *Studia theologica* 14, č. 1 [47] (2012): 40–64. Táž, *Kapitoly ze života Lva Skrbenského z Hříště pohledem Svatého stolce*, Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad, 2013, s. 35–39.

⁷ Wenzel (Václav) Frind, tit. biskup gadarský, konsekrován 8. 9. 1901, zemřel 2. 8. 1932. Blíže k této velmi zajímavé osobnosti srov. Kurt Augustin HUBER, „Weihbischof Dr. Wenzel Frind (1843–1932),“ in *Katholische Kirche und Kultur in Böhmen: Religions- und Kulturgeschichte in Ostmittel- und Südosteuropa*, Band 5, ed. Joachim Bahlcke – Rudolf Grulich, Berlin – Hamburg – Münster: Lit Verlag, 2005, s. 601–645.

o jmenování nového pomocného biskupa.⁸ Jako kandidáty Kordač navrhl: Antonína Franze, Josefa Grünera a Jana Remigera (v tomto pořadí).

O vyjádření názoru na jednotlivé kandidáty požádal nuncius Pietro Ciriaci⁹ vybrané církevní osobnosti (biskupy Grosse a Kašpara, provinciály jezuitů a redemptoristů, opata z Emauz, kanovníka Píchu).¹⁰ Výběr posuzovatelů nebyl náhodný, jednalo se o biskupy a kněze, u nichž se předpokládala slušná znalost poměrů v pražské arcidiecézi.¹¹ Sami hodnotitelé si byli vědomi důležitosti svého úkolu, snad i proto jezuitský provinciál Řihák doporučil kontaktovat augustiniána Alfonse Mitnacha. Na základě posudků pak nuncius sděluje kardinálu Carlu Perosimu, sekretáři konzistoriální kongregace,¹² že z kandidátů je třeba vyloučit Grünera s ohledem na připomínky litoměřického a královéhradeckého biskupa. Kriticky hodnotí výběr kandidátů, které Kordač navrhl, protože jako jediný vhodný z nich vychází Remiger, jehož Kordač uvedl až na třetím místě. Rozhodovat se tak mělo jen mezi kandidáty Franzem a Remigerem.

Pokud jde o Franze, velmi kriticky jej hodnotil litoměřický biskup, který jej považuje za málo energického a pro úřad pomocného biskupa diecéze, jako je pražská, naprosto nevhodného. Což však připisuje vlastnostem arcibiskupa Kordače, který také není ani rázný, ani bdělý.¹³

⁸ Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano (dále jen ASV), Archivio della Nunziatura Cecoslovacchia (dále jen Arch. Nunz. Cecoslovacchia), borso (dále jen b.) 65, f. 132r. 2. 5. 1929.

⁹ Pietro Ciriaci (1885–1966), 15. 2. 1928 jmenován nunciem v Československu, od ledna 1934 nuncius v Portugalsku, kardinálem jmenován 12. 1. 1953. Giuseppe DE MARCHI, *Le nunziature apostoliche dal 1800 al 1956*, Roma: Libreria Editrice Vaticana, 1957, s. 83, 217.

¹⁰ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 136r, Ciriaci 3. 7. 1929.

¹¹ Samotné posudky byly zasílány Konzistoriální kongregaci, avšak vzhledem k tomu, že papež Jan Pavel II. na sklonku svého pontifikátu zařadil procesy jmenování biskupem mezi nekonzultovatelné dokumenty, nejsou přístupné badatelům. Srov. List badatelům prefekta Sergia Pagana, Città del Vaticano, 30. 9. 2012. In *Indice dei Fondi e relativi mezzi di descrizione e di ricerca dell'Archivio Segreto Vaticano 2013*, Città del Vaticano, 2013, s. 3.

¹² Congregatio consistorialis byla zřízena v roce 1591, aby prováděla šetření v otázce kvality kandidátů na biskupský úřad, v roce 1967 byla rozhodnutím papeže Pavla VI. přeměněna na kongregaci pro biskupy. Srov. Niccolò DEL RE, *La curia Romana: Lineamenti storico-giuridici*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1998, s. 138–139.

¹³ Mezi arcibiskupem Kordačem a nunciem Ciriacim nepanovaly příliš dobré vztahy, nuncius častěji dává poznat svůj kritický pohled na Kordače. K osobnosti a aféře arcibiskupa Kordače srov. Pavel MAREK, *Arcibiskup pražský František Kordač*, Olomouc: Ka-

Vzhledem k tomu, že německý pomocný biskup v Praze má významné postavení, pochybovali i další hodnotitelé Mitnacht a opat Vykoukal o Franzových schopnostech zvládat tento úřad.

Jako další výrazný nedostatek Franze je uváděna neznalost češtiny (podle Grosse měl umět pouze německy), což je pro pražskou arcidiecézi s dvěma třetinami slovanského obyvatelstva vážný nedostatek. Navíc Kašpar upozorňuje na to, že se po celých čtyřicet let kanovník Franz odmítal učit český jazyk, což napovídá jeho národnostní vyhraněnosti. Biskup Kašpar ve svém posudku upozorňuje ještě na jednu věc: v dubnu byl arcibiskup Kordač u Svatého otce představit Franze jako kandidáta a po návratu se měl vyjádřit v tom smyslu, že jmenování Franze biskupem již bylo Svatým stolcem přislíbeno (což mělo být patrné i na oficiální žádosti Kordače o jmenování pomocného biskupa).¹⁴

K Remigerovi posuzovatelé tolik připomínek nemají. Chválí jeho apoštolského ducha, pokoru a lásku. Tyto vlastnosti jsou potřebné všude, a zejména v Praze, kde je nyní velmi obtížná situace. P. Mitnacht výslovně uvádí, že z tří uvedených kandidátů je nejvhodnějším kandidátem biskupského úřadu právě Remiger. Nuncius jej tedy posuzuje také jako nejvhodnějšího kandidáta. Navíc se jedná o exalumna *Collegia Bohemica*, kde získal „římského ducha“, a to je v Praze velmi potřebné.¹⁵ Nuncius poznamenává, že Kordač je ve vztahu k římskému *Bohemicu* velmi lhostejný.¹⁶

Svatý stolec se nakonec rozhodl jmenovat Remigera titulárním biskupem dadimským jako pomocného biskupa pro věřící německého jazyka v pražské arcidiecézi. Nuncius Ciriaci to sdělil jak Kordačovi,¹⁷ tak nově jmenovanému biskupu Remigerovi,¹⁸ jmenování však zatím mělo zůstat v tajnosti až do oficiálního rozhodnutí. Podle nuncia rozhodnutí Svatého stolce jmenovat biskupem Remigera Kordače překvapilo, neboť očekával, že bude jmenován Franz.¹⁹ Remiger pak své jmenování v poslušnosti

tedra politologie a evropských studií FF UP v Olomouci v nakladatelství Moneta-FM v Olomouci, 2005.

¹⁴ Vlastní text žádosti byl ale předán kongregaci.

¹⁵ Sám Kordač také studoval v Římě, ale pobýval v *Collegium Germanicum – Hungaricum*.

¹⁶ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 138–140r. Strojopis bez datace.

¹⁷ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 142r, Ciriaci, 16. 11. 1929.

¹⁸ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 148r.

¹⁹ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 144r, Kordač, 19. 11. 1929. Děkovný list papeži.

přijal.²⁰ Biskupské jmenování Remigera bylo oficiálně zveřejněno v papežské konzistoři 16. prosince 1929.²¹

Správnost výběru biskupského kandidáta nunciiovi potvrzoval i nevyžádaný list, v němž byli všichni ostatní kandidáti označeni za nehodné tohoto úřadu.²² Nuncius s radostí tento dopis přeposlal kardinálu Perosimu.²³

2. Úsilí LITOMĚŘICKÉHO BISKUPA JOSEFA GROSSE O JMENOVÁNÍ NOVÉHO ČESKÉHO POMOCNÉHO BISKUPA

Po smrti prvního pomocného litoměřického biskupa Čecha (+ 1929) se znovu objevil problém s vizitacemi v českých vikariátech.²⁴ Biskup Gross se rozhodl požádat o jmenování pomocného biskupa pro české věřící, a proto již na začátku května 1930 podává návrh na jmenování českého děkana katedrální kapituly Adolfa Šelbického (1869–1959) pomocným biskupem.²⁵ Nuncius jeho žádost sice přijal, ale obratem jej upozornil, že je třeba, aby navrhl alespoň dva další kandidáty, aby z nich Svatý stolec mohl vybrat nejvhodnějšího. Uvádí také příklad arcibiskupa Kordače, který navrhl pouze jednoho kandidáta a také byl vyzván, aby doplnil dva další, a právě jeho původní kandidát nebyl jmenován. Nuncius připomíná, že si papež vyhradil exkluzivní právo na jmenování biskupů, aby nebyl podporován „josefinismus“, kdy vláda zasahovala do jmenování biskupů bez ohledu na církevní zájmy.²⁶

Gross doplnil návrh o další kandidáty. Kromě Šelbického tak byli navrženi: kanovník Anton Weber,²⁷ probošt kapituly František Reike a ka-

²⁰ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 143r, Ciriaci, 20. 11. 1929.

²¹ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 149r, Perosi, 2. 12. 1929.

²² ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 150r, Parochus Foraneus, 17. 12. 1929.

²³ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 151r, Ciriaci, 28. 12. 1929.

²⁴ MACEK, *Biskupství Litoměřické*, s. 109–110.

²⁵ Považoval ho za přijatelného jak ze strany církve, tak státu. Srov. ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 42r. Gross, 1. 5. 1930.

²⁶ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 44r. Ciriaci, 6. 5. 1930.

²⁷ Anton Weber (1877–1948) studoval teologii v Římě (*Collegium Bohemicum*), v roce 1901 přijal kněžské svěcení a dosáhl titulu ThDr. (obě v Římě), po krátkém působení v pastorační ze zdravotních důvodů ustanoven katechetou, 1927 (1930 potvrzeno) jmenován kanovníkem v Litoměřicích, 1931 jmenován litoměřickým biskupem a konsekrován; národnostně smířlivý, národní socialismus odmítal (nacisté obsadili biskupskou rezidenci, seminář či konvikt v Bohosudově). V roce 1945 v souvislosti s odsunem němec-

novník Jaroslav Varhulík (1882–1939).²⁸ K návrhu připojil nuncius Ciriacci upozornění, že Gross neklade na první místo ani Webera, ani Reikeho, kteří jsou Němci stejně jako on, protože Gross žádá, aby jeho pomocný biskup byl české národnosti. Nuncius považoval tyto dva za vhodné kandidáty v případě uvolnění biskupského stolce, ale pokud se jedná o pomocného biskupa, souhlasí s Grossovým názorem, že to musí být Čech, stejně jako zesnulý pomocný biskup Čech byl české národnosti. V tomto ohledu tak zůstali kandidáty pouze Šelbický a Varhulík. Grossovo přání, aby se biskupem stal Šelbický, nuncius podpořil.²⁹ Grossova žádost byla uznána jako oprávněná a nuncius byl pověřen, aby provedl dotazníkové šetření o jednotlivých kandidátech *Sub secreto S. Officii*.³⁰

Nuncius požádal o vyjádření pražského arcibiskupa Františka Kordače,³¹ královéhradeckého biskupa Karla Kašpara,³² vyšehradského probošta Františka Zapletala³³ a provinciála jezuitů Leopolda Škarka.

Škarek, SJ, se omluvil, že dosud vždy ochotně posoudil kandidáty na biskupský úřad, ale v tomto případě mu nejsou známi a doporučuje, aby posudek vyhotovil jezuita z bohosudovského chlapeckého semináře Jan Scherb, SJ, který je více znalý poměrů v litoměřické diecézi.³⁴ Podobně i František Zapletal doporučil, aby byl dotázán také rektor litoměřického biskupského semináře František Albert, někdejší alumnus *Bohemica*, který zná diecézi a všechny čtyři kandidáty lépe než Zapletal.³⁵ I bis-

kého obyvatelstva měl být odsunut i biskup Weber, 1947 rezignoval na svůj úřad, ale než Litoměřice opustil, zemřel v biskupské rezidenci. Srov. Josef RABAS, *Biskup Anton Alois Weber*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013.

²⁸ Na závěr dopisu zdůrazňuje, že podpory josefinismu by se nikdy jako věrný syn církve nechtěl dopustit. ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 45r. Gross, 23. 5. 1930.

²⁹ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 47r–48r. Ciriacci, 11. 6. 1930.

³⁰ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 49r. S. C. Concistoriale, Roma 21. 6. 1930. Otázky srov. f. 202.

³¹ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 54r. Ciriacci, 18. 8. 1930.

³² ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 55r. Ciriacci, 18. 8. 1930.

³³ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 56r. Ciriacci, 18. 8. 1930.

³⁴ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 51r. Škarek, 24. 8. 1930. Nuncius tedy požádal o posudek Scherba, SJ. ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 52r. Ciriacci, 28. 8. 1930.

³⁵ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 57rv. Zapletal, 22. 8. 1930. V dopise nunciovi děkoval také za možnost společného oběda s Mons. Ottavianim a přál nunciovi příjemný pobyt v Karlových Varech. Zapletal také zaslal svůj názor na kandidáta, který ale byl zaslán kongregaci, a proto se v archivu nunciatury nedochoval. ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 59r. Zapletal, 23. 8. 1930. K dopisu mělo být přiloženo šest příloh.

kup Kašpar doporučil, aby se nuncius dotázal také profesora Johanna Schlenze z Prahy.³⁶

Doporučení a kontaktování konzultori Jan Scherb, SJ,³⁷ a František Albert³⁸ své hodnocení skutečně také zaslali.

Arcibiskup Kordač sice nedoporučil žádného dalšího hodnotitele, ale naopak navrhl dalšího kandidáta, a to Františka Wágnera,³⁹ pokud jde o navržené, pak za nevhodnější uznával Webera a Varhulíka.⁴⁰

Na základě odpovědí hodnotitelů nuncius záhy sdělil biskupu Grossovi, že na jím prosazovaného kandidáta na pomocného biskupa Šelbického přišlo několik negativních připomínek: 1) nemá pevné zdraví – má slabé srdce, 2) je popudlivý a touží po pomíjivé slávě, 3) u kněží není oblíben, 4) dostal se do podezření ohledně svého vztahu k ženě, jež se starala o jeho domácnost a která je vdaná za nějakého profesora, 5) v době existence Jednoty katolického duchovenstva se k ní stavěl kladně, a vyvstávají tedy pochybnosti, zda by se dostatečně vehementně zasazoval proti československé sektě.⁴¹

Gross se svého kandidáta zastal a podrobně nunciovi odpověděl: 1) Šelbický sice trpí srdeční vadou, ale ta není příliš závažná; vždyť než začal vykonávat funkci generálního vikáře, působil jako profesor církevních dějin v semináři. 2) Šelbický se měl dostat do konfliktu s předchozím pomocným biskupem, protože se mu nedařilo získat post vojenského biskupa a svatovítského kanovníka. 3) Mezi kněžími československé národnosti se těší větší oblibě než zesnulý biskup. 4) Ano, v blízkosti fary bydlela a navštěvovala faru 54 letá žena, která byla vdaná za gymnaziálního profesora. Nikdo se je neodvážil obviňovat z větších důvěrností. 5) Tento argument není možné potvrdit. Pokud jde o náklonnost k Jednotě, podporovat ji určitě nebude. Podezření mělo vzniknout asi na základě jeho vztahu s profesorem Vojtěchem Šandou⁴² z pražské uni-

³⁶ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 60rv. Kašpar, 27. 8. 1930 (ale není si jist, zda bude v době prázdnin na své adrese k zastížení).

³⁷ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 61rv.

³⁸ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 63r. Kordač, 6. 9. 1930.

³⁹ František Wágner, nar. 1888, ordinován 1912, absolvent římského *Bohemica*.

⁴⁰ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 65r. Albert, 6. 9. 1930.

⁴¹ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 66–67r. Ciriaci, 19. 9. 1930.

⁴² Vojtěch Šanda (1873 – 1953), kněz, specializoval se na semitské jazyky a dogmatiku, tyto obory přednášel v Litoměřicích a později na teologické fakultě v Praze; v roce 1918 byl aktivním členem Jednoty katolického duchovenstva, v souvislosti s abdikací arcibiskupa Františka Kordače v roce 1931 a pro názorové neshody právě s nunciem

verzity, který stál v čele zástupců československého duchovenstva, tyto vztahy jsou však nyní přerušeny. Navíc Gross připomíná, že situace po vzniku Československa byla dosti složitá i v souvislosti s metropolitou Huynem, došlo k neblahému rozdělení kněžstva, které v některých případech trvá dosud.⁴³ Je patrné, že Gross za kandidaturou Šelbického plně stál.

Až v listopadu odeslal nuncius obsáhlé vyhodnocení zpráv posuzovatelů pro kardinála Raffaella Rossiho, sekretáře Konzistoriální kongregace, ohledně jmenování pomocného biskupa pro litoměřickou diecézi. Co se týče posuzovatelů, u Kordačova úsudku je patrné zapřisáhlé nepřátelství vůči Grossovi, na druhou stranu je třeba neopomíjet fakt, že Kordač z litoměřické diecéze pochází. Pokud jde o Kašpara, nemá žádný bližší vztah k litoměřické diecézi, poznamenává, že Šelbického zná jen od vidění. Podobně i Zapletal, který žije v Praze a do litoměřické diecéze jezdí jen na prázdniny. Ale ani Kašparovy a Zapletalovy informace není možno podceňovat, protože oba mají dobrý přehled. Z informátorů znají poměry nejlépe Albert a Scherb. Na základě informací hodnotitelů žádal ještě o vyjádření biskupa Grosse.

Ze zasláných odpovědí vyplývá, že pokud jde o kandidáty Reikeho a Webera, kteří jsou Němci, připadali by v úvahu, kdyby se uvolnil post sídelního biskupa, protože litoměřická diecéze je většinou německá. Nuncius upozorňuje, že pro úřad pomocného biskupa vhodní nejsou; vzhledem k tomu, že je sídelní biskup Němec, je žádoucí jmenovat pomocného biskupa české národnosti, aby se zabránilo negativní reakci české populace, která sice není ve většině, ale je dosti početná, a také s ohledem na pražskou vládu, kde by mohl německý pomocný biskup vyvolat konflikt. Nezbytnost jmenování pomocného biskupa české národnosti zdůrazňuje i biskup Kašpar, navíc i zesnulý biskup Čech byl české národnosti.

Pokud jde o posledního kandidáta Varhulíka, Kašpar ho nepovažuje za dost energického. Právě energičnost je však podle Alberta nutná a Šelbickému nechybí. Na druhou stranu proti Varhulíkovi neměli hodnotitelé tolik výtek jako proti Šelbickému.⁴⁴

Ciriácim byl suspendován, nadále přednášel, ale na filozofické fakultě (suspense zba-
ven 1943), po roce 1950 krátce přednášel na teologické fakultě.

⁴³ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 68–69r. Gross, 30. 9. 1930.

⁴⁴ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 70–76r. Ciriáci, 8. 11. 1930.

Než však kongregace vydala jakékoliv rozhodnutí či vyjádření, došlo k zásadní změně situace. V prosinci sám Šelbický požádal, aby nebyl uváděn jako kandidát na pomocného biskupa, a zdůvodnil to svým zdravotním stavem.⁴⁵ Biskup Gross jeho rozhodnutí předal nunciovi s tím, že se plně podvolí rozhodnutí Svatého stolce v této věci.⁴⁶ Tuto novou skutečnost nuncius bez prodlení sdělil Konzistoriální kongregaci.⁴⁷ S ohledem na to, že ze zbývajících kandidátů byli dva Němci, a jmenován by tak mohl být jen Varhulík, požadoval kardinál Rossi, aby biskup Gross navrhnul ještě dalšího kandidáta, aby měl Svatý stolec možnost volby.⁴⁸ Což nuncius obratem vyřídil.⁴⁹

Gross nunciovi v dopise vysvětlil svoji situaci. Po roce 1918 se proti němu jako nepříteli českého národa, usilujícímu o obnovu habsburské monarchie, v českých farnostech zvedla vlna odporu. Svůj návrh zdůvodnil skutečností, že z 27 vikariátů je šest čistě českých a dva smíšené a ostatní jsou německé. Od roku 1923 proto v českých farnostech birmoval pouze český pomocný biskup. Českého biskupa žádá tedy jak proto, aby vykonával pastorační službu v českých farnostech (a Češi tak neměli záminku k odchodu od církve), tak také z důvodu svého špatného zdravotního stavu. Protože však nenalezl ve své diecézi nikoho, kdo by měl odpovídající akademický gradus, navrhuje kandidáty z pražské arcidiecéze: rektora pražského semináře Leo Stanovského; pražského kanovníka Otakara Švece; staroboleslavského kanovníka Josefa Málka a litoměřického kanovníka Jaroslava Varhulíka.⁵⁰ V osobním dopise sekretáři nunciatury Ritterovi dodává, že po odstoupení Šelbického nemá jiného vhodného kandidáta z českých duchovních. Ale pokud by Svatý stolec vybral z mimolitoměřických kandidátů, obává se, že by tito pobývali v litoměřické diecézi asi tak dva týdny ročně.⁵¹

⁴⁵ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 79r. Šelbický, 15. 12. 1930. Telegram pro nuncia, f. 81, Šelbický, 16. 12. 1930.

⁴⁶ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 77r. Grossi, 15. 12. 1930.

⁴⁷ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 82r. Ciriaci, 16. 12. 1930 (neodeslaná varianta); f. 83–84r, Ciriaci, 16. 12. 1930 (odeslaná varianta).

⁴⁸ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 87r. Rossi, 5. 1. 1931.

⁴⁹ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 89r. Ciriaci, 14. 1. 1931.

⁵⁰ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 92–93r. Gross, 19. 1. 1931. Na tomto dopise bylo na nunciatuře připsáno: „Morto il 20 gennaio“.

⁵¹ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 90rv. Gross, 19. 1. 1931.

Dva dny po tom, co Gross napsal tyto zprávy, v sobotu 20. ledna 1931 v 10 hodin zemřel.⁵² Jednání o jmenování pomocného biskupa se zastavilo, protože bylo akutnější vyřešit otázku Grossova nástupce na postu sídelního biskupa. Po smrti Grosse byl kapitulním vikářem zvolen právě Adolf Šelbický.⁵³

3. NÁSTUPCE LITOMĚŘICKÉHO BISKUPA GROSSE: ANTON WEBER

Nuncius okamžitě započal jednání, aby mohl být nalezen co nejvhodnější kandidát pro osiřelý biskupský stolec. V dopise státnímu sekretáři Pacellimu uvádí, že biskup Gross byl posledním biskupem spojeným se starým režimem a posledním biskupem německé národnosti. Po jeho smrti vyvstává otázka, zda nástupce bude Slovan, tomu by asi byla nakloněna vláda. Ale nesmí se opomíjet skutečnost, že diecéze je většinově německá a mezi Němci není málo antiklerikálů (nesmí se zapomínat na to, že zde velmi silně řádilo hnutí Los von Rom), a zvláště mezi vlažnými katolíky by jmenování českého biskupa mohlo být záminkou k odpadu od církve. Náboženskou situaci v české části také nehodnotil jako dobrou. V diecézi je silné socialistické hnutí, antikatolická propaganda, blízkost nekatolického Saska a z české strany pak husitské a schizmatické hnutí, které je podporováno nacionalismem.

Protože byl Gross Němec, prosazovala československá vláda jeho odstranění a ztěžovala mu jeho působení,⁵⁴ proti Grossovi vystoupily i některé civilní orgány a veřejnost. Gross také vyžadoval přísnou církevní kázeň, což mu získalo nepřátele i mezi Němci, kteří si na něj stěžovali a toužili po „benevolenci slabšího biskupa Kordače.“ Nuncius se domnívá, že by diecéze potřebovala radikální zásah, a to rozdělení.⁵⁵ Uvědo-

⁵² ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 10. Telegram, 21. 1. 1931.

⁵³ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 14. Telegram, 25. 1. 1931.

⁵⁴ Vláda skutečně usilovala o jeho odvolání nebo oslabení jeho vlivu, aby se zabránilo germanizaci. Tato situace se částečně uklidnila právě po jmenování pomocného biskupa Čecha. Srov. PEHR – ŠEBEK, *Československo a Svatý stolec*, s. 74.

⁵⁵ Z návrhu není jasné, zda nuncius reflektoval neúspěšný pokus o rozdělení diecéze a zřízení samostatné německé diecéze se sídlem v Chebu (1901–1903), který byl vnímán jako upřednostňující více národnostní než náboženské zájmy. Srov. Jitka Jonová, „Pokus o zřízení samostatné německé diecéze se sídlem v Chebu z pohledu zpráv vídeňské nunciatury (1901–1903),“ in *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780–1918)*, ed. Zdeněk R. Nešpor – Kristina Kaiserová, Ústí nad Labem: Albis International,

muje si však, že za současných podmínek to není možné, protože vláda by s tím nesouhlasila a v posledku by to mohlo vést i ke zhoršení situace. Nuncius si představoval, že by měly být nové diecéze národnostně co nejednotnější. Při jmenování českých biskupů by německá menšina čítající tři a půl milionu obyvatel zůstala bez biskupa své národnosti. Připomíná, že v nynější vládě jsou pouze dva ministři německé národnosti, oba jsou však antiklerikálové. Za této situace nuncius nevidí jiné řešení, než jmenovat dobrého německého biskupa, který by ovládal český jazyk, a případně mu jmenovat horlivého českého pomocného biskupa.⁵⁶

Nuncius jako nejvhodnější kandidáty na biskupský stolec doporučuje následující absolventy české koleje v Římě: 1) pomocný biskup pražský Jan Remiger, 2) kanovník Anton Weber a 3) kanovník Franz Reike. Všichni tři byli německé národnosti.⁵⁷

O biskupu Remigerovi měl reference ještě od zesnulého biskupa Grosse, ale také od arcibiskupa Kordače, biskupa Kašpara, kanovníka Píchy, opata Vykoukala, OSB, a augustiniána Mitnachta. Všichni jej hodnotili velmi pozitivně, Pícha dokonce tvrdil, že je vhodný pro jakoukoliv diecézi. Ač byl Němec, ovládal i češtinu. Nuncius připomíná, že když šlo o jmenování Remigera pomocným biskupem, Kordač preferoval kandidáta Franze a Remiger byl v ternu až na třetím místě. Zároveň si nuncius myslí, že by bylo vhodnější jej nechat v Praze, kde by byl jako biskup pro německé věřící obtížně nahrazen.

O kanovníku Weberovi zaslal nuncius informace od biskupa Grosse, Kašpara, kanovníka Zapletala, Alberta a Scherba, SJ. Všichni vyzdvihovali jeho kvality, zejména znalost obou jazyků. Jedinou připomínku měl Zapletal, a to, že by mohl nastat problém ze strany vlády, které bude vadit biskup německé národnosti.

2010, s. 76–85. Táž, *Kapitoly ze života Lva Skrbenského z Hřiště pohledem Svatého stolce*, s. 35–43.

⁵⁶ Je patrné, že otázka pomocného biskupa nezapadla.

⁵⁷ J. Šebek uvádí ještě další možné kandidáty: Heinricha Donata, Franze Albrechta a Dominika Prokopa; tyto kandidáti na litoměřického biskupa se objevují v korespondenci německého vyslance u Svatého stolce Diega van Bergena, avšak v nunciově dopise kardinálu státnímu sekretáři Pacellimu uvedeni nejsou. Srov. Jaroslav ŠEBEK, *Od konfliktu ke smíření: Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013, s. 57–58. Týž, doslov in RABAS, *Biskup Anton Alois Weber*, s. 158–159.

Stejní informátoři se vyjadřovali i o kanovníku Reikem. Proti němu také nebylo výhrad, jako hlavní nevýhoda byla uváděna jeho nedokonalá znalost češtiny (Gross, Albert).

Sám nuncius za nejvhodnějšího kandidáta považoval Webera; Reikeho nedobrou znalost češtiny pokládal za výrazný nedostatek, pokud šlo o Remigera, souhlasil s doporučením ponechat jej v Praze.⁵⁸

Svatý stolec se rozhodl jmenovat biskupem právě kanovníka Webera, jeho hlavní předností bylo, že vystupoval národnostně nestranně a byl mocen jak českého, tak německého jazyka. I československá vláda vyjádřila souhlas s jeho jmenováním.⁵⁹ V říjnu 1931 byl Weber pozván na nunciaturu do Prahy, aby mohl být dokončen proces jmenování biskupem.⁶⁰ A 22. listopadu 1931 přijal Weber biskupskou konsekraci z rukou nového pražského arcibiskupa Karla Kašpara. Spolusvětiteli byli pražští pomocní biskupové Antonín Podlaha a Jan Remiger.⁶¹

V biskupu Weberovi tak byl ustanoven jediný sídelní biskup německé národnosti v Československu. Jeho prosazení napomohla skutečnost, že byl národnostně nestranný a měl výbornou znalost češtiny, proto se stal přijatelným i pro vládu.⁶²

4. ŽÁDOST LITOMĚŘICKÉHO BISKUPA WEBERA O ČESKÉHO POMOCNÉHO BISKUPA

Jakmile se Weber ujal svého biskupského úřadu, znovu otevřel otázku jmenování pomocného biskupa české národnosti. Ze strany vlády to bylo pravděpodobně požadováno v souvislosti s Weberovým jmenováním sídelním biskupem. Vědom si této situace navrhl na tento post pět

⁵⁸ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 16–27v. Ciriaci, březen 1931.

⁵⁹ Tehdy se jednalo o obsazení i dalších diecézí, spolu s Weberem byl na Kordačovou rezignaci uvolněný pražský arcibiskupský stolec dosazen Karel Kašpar, do Hradce Králové Mořic Pícha a brněnským biskupem jmenován Kupka. Srov. Segreteria di Stato. Sezione per i rapporti con gli stati, Archivio Storico, Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Cecoslovacchia, fasc. 142, pos. 118 P. O, f. 32–33v. Ciriaci, 10. 10. 1931.

⁶⁰ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 28r. 28. 10. 1931 (dopis je psán německy). Srov. RABAS, *Biskup Anton Alois Weber*, s. 31.

⁶¹ Srov. MACEK, *Biskupství Litoměřické*, s. 115.

⁶² Srov. ŠEBEK, *Od konfliktu ke smíření*, s. 56–58. Týž, „Osudy litoměřické kapituly v letech 1918–1945,“ in *Litoměřická kapitula: 950 let od založení*, Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2007, s. 122.

kandidátů: Adolfa Šelbického, Jaroslava Varhulíka, profesora dogmatiky z litoměřického semináře Roberta Najmana, faráře z Dolního Krnska Jana Fähricha (1872–1932) a Antonína Duška z Mělníka. Požadavek vlády tak „splnil“, ale zároveň nunciovi sděluje, že nutnost jmenovat pomocného biskupa české národnosti pominula. Zatímco jeho předchůdce měl z důvodu sporů mezi Čechy a Němci českého pomocného biskupa, který působil mezi českými věřícími, nyní již to není nutné. Rozhodnutí však nechává na Svatém stolci.⁶³ Je zajímavé, že Weber na prvních dvou místech navrhuje stejné kandidáty jako jeho předchůdce, i když Šelbický se výslovně kandidatury na biskupský stolec vzdal.

Své tvrzení o nepotřebnosti českého pomocného biskupa Weber podepřel pádnými argumenty. Vikářům zaslal dotaz, zda považují za vhodné, aby byl jmenován biskup české národnosti, a jaké kandidáty by pro ten případ navrhli. Obdržené listy (originály i latinský překlad) zaslal na nunciaturu. Ve všech listech se na Weberův dotaz odpovídá, že český pomocný biskup již není nutný, naopak je žádoucí, aby sídelní biskup navštívil i české vikariáty, kde již po desítky let sídelní biskup na vizitaci nebyl.

Poměry a příčiny, pro které svého času byl ustanoven pro českou část litoměřické diecése světlí biskup, již se změnila a zašly, nyní není se obávat, že by český katolický lid při biskupské visitaci nějaké nepříznivé projevy činil. Duchovenstvu českému jest osobnost Vaší Milosti již z činnosti jako kanovníka velmi sympatickou, pak-li v novinách nějaký projev nacionálního příchutí vyšel z řad českého duchovenstva, jest to jen projev jednoho nebo dvou výstředních nacionalů, jež nelze vážně v úvahu brát a s nimiž české duchovenstvo, majíc smysl pro spravedlnost vůči převládající počtem národnosti, souhlasiti nemůže a souhlasiti nechce.

Jmenovati světlího biskupa není tudíž nutno, ba ani žádoucí, spíše žádoucí jest, aby české vikariáty byly zase po mnohých letech visitovány vlastním diecésním biskupem, vždyť mladoboleslavský vikariát neměl ve svém středu vlastního diecésního biskupa od roku 1888, tedy 43 roků, jmenováním pak biskupa světlího pro českou část diecése zmařena by byla naděje, že věřící české části diecése kdy poznají svého biskupa. Dle skromného náhledu v úctě podepsaného byla by to jakási degradace českých vikariátů, kdyby kromě nutnosti byly stále a vždy visitovány jen biskupovým zástupcem. Ostatně ustanovení světlího biskupa působilo by správě diecése nejednu starost a obtíž.⁶⁴

⁶³ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 101–102v. Weber, 12. 3. 1932.

⁶⁴ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 108rv, 28. 12. 1931.

Pokud by však přece jen biskup chtěl pomocného biskupa, i když „jeho pro katolický český lid nenahradí i sebe lepší světící biskup český“, doporučují Adolfa Šelbického,⁶⁵ Jana Fähnricha a Roberta Najmana.⁶⁶

Nuncius Weberovi potvrdil přijetí dopisů a dokumentů a požádal jej, aby se za ním v této tak delikátní a komplexní záležitosti zastavil, aby to mohli probrat ústně.⁶⁷ Zda se biskup na nunciatuře zastavil a s jakým výsledkem, není doloženo, skutečností je, že žádný další pomocný biskup pro české věřící v litoměřické diecézi již nikdy jmenován nebyl. Zaslané dotazníky pravděpodobně jasně potvrzovaly nadbytečnost českého pomocného biskupa. K tomu byl biskup Weber všeobecně oblíbený, a nehrozilo tedy, že by byla při vizitacích jeho přítomnost odmítána.

5. ZÁVĚR

Po vzniku samostatného Československa v říjnu 1918 nastala snaha, aby byli jmenováni biskupové českého původu. Svatý stolec respektoval skutečnost, že se věřící německé národnosti stali minoritou, ale nikoliv zanedbatelnou. Proto i nadále usiloval, aby v Čechách působili také biskupové německé národnosti.

Zatímco v případě pražské arcidiecéze bylo jako dostačující řešení zvoleno jmenování pomocného biskupa německé národnosti a jmenování Remigera pomocným biskupem se ukázalo být velmi funkční, v případě litoměřické diecéze, která byla většinově osídlena německým obyvatelstvem, byl ve funkci ponechán dosavadní sídelní biskup německé národnosti Gross, ale byl mu ustanoven pomocný biskup české národnosti. Po smrti pomocného biskupa sice Gross žádal o nového, ale tento proces nebyl z důvodu smrti biskupa Grosse dokončen. Novým litoměřickým biskupem byl jmenován Němec Weber, jednalo se o všeobecně oblíbeného a jazykově dobře vybaveného biskupa, proto nebylo již nutné mu ustanovovat českého pomocného biskupa, jak dotvrzovali dotázaní kněží litoměřické diecéze. Ve všech případech, kdy byl jmenován ať už sídelní, nebo pomocný biskup, byl kladen ze strany Svatého

⁶⁵ Doporučen i v dalších vyjádřeních. Srov. ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 114–115r, 28. 12. 1931; f. 126–127r, 24. 12. 1931.

⁶⁶ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 112–113r, 10. 1. 1932.

⁶⁷ ASV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, b. 65, f. 129r, 18. 3. 1932.

stolce velký důraz na to, aby byl jmenovaný biskup přijatelný nejen pro německé, ale i pro české věřící, a samozřejmě také ze strany státu.

Po roce 1945 byli v souvislosti s odsunem obyvatel německé národnosti odsunuti nejen věřící, ale i kněží a biskup Remiger, a otázka biskupa, byť pomocného, německé národnosti se stala zbytečnou.

**The Issue of the Appointment and Position of German Origin Bishops
in Czech Dioceses at the Time of the First Republic from the View of the Holy See**

Key words: Nominations of Bishops; Nationalism; the Archdiocese of Prague; the Diocese of Litoměřice (Leitmeritz); 1918–1938

Abstract: At the time of the Habsburg Monarchy, the government in Vienna had a preference for candidates of German nationality for the Archbishop's sees. The situation changed significantly after the year 1918. It was acknowledged by the Holy See that believers of German origin had become a minority in Czech dioceses. They were not an insignificant minority, however, and consequently the Holy See continued to appoint German bishops as well. There was a German suffragan bishop in Prague, and a residential bishop of German nationality in the Diocese of Litomerice. In both cases, acceptance on the part of Czech believers (and government) was an important aspect in the process of choosing the German bishop. While in the Prague archdiocese, it proved appropriate to appoint a German auxiliary bishop (Remiger) for specifically the German believers, in Litoměřice, the appointed German bishop Weber demonstrated that due to his popularity and language skills, the issue of appointing an Auxiliary Bishop of Czech nationality was irrelevant.

PhDr. Jitka Jonová, Ph.D.

Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění
CMTF UP
Univerzitní 22
711 11 Olomouc